

Városunk

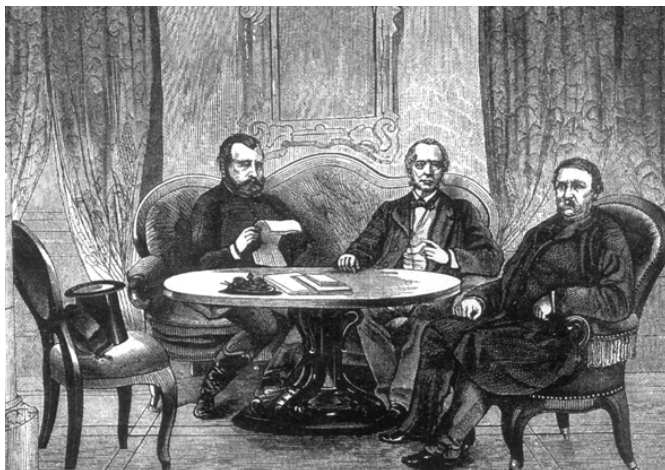
Budapesti Honismereti Híradó

VI. évfolyam 3. szám

2003. július

Deák Ferenc Pest-Budán

Kétszáz éve született a „haza bölcse”

A kiegyezést készíti elő az Angol Királynő Szállodában Majláth György kancellár, Ferdinand Beust külügyminiszter és Deák Ferenc (fametszet, 1866)

1854 végén életjáradék fejében kehidai jószágát eladva Széchenyi István gróf családjának, Pestre költözött Deák és az Angol Királynő Szálloda lett az otthona. Politikájáról a nyilvánosság elsősorban a báró Kemény Zsigmond szerkesztette Pesti Naplóból értesült. Deákot még 1839-ben a Magyar Tudós Társaság tiszteleti, majd 1855. áprilisában az MTA igazgatótanácsának tagjává választották. Az 1855. november 19-én elhunyt Vörösmarty Mihály, felkérte gyermekei gyámjaul. Deák országos gyűjtőakciója 103 ezer forintot eredményezett barátja árváinak. Délétöntönként mindenki számára nyitva volt Deák Angol Királynőbeli szállásának ajtaja, ahol Mikes János gróf barátjával lakott. Hamarosan központja lett a reménységnek, a nemzeti életnek. Ezekben az évek-

ben kapta a „haza bölcse” nevet. A megoldást a 48-as törvényekhez való visszatérésben látta. A nyarakat sógoránál Pusztaszentlászlón töltötte, gyakran hetekig kúrálta magát Marienbadban (Marienské Lazné).

Ferenc József 1860-ban kiadott októberi diplomáját, Deák Ferencsel az élén, a nemzet visszautasította, ennek következtében december 27-én az uralkodó Eötvös József báróval együtt fogadta. 1861. január 23-tól részt vett az országbírói értekezleten, ám a februári pátenz kihirdetése napján otthagyta a konferenciát. Közben az uralkodó április (Folytatása a 3. oldalon.)

Pest kiegyezés-kori fürdőiről

Buda és Pest élete a Lánchíd építését követően egyre inkább közeledik egymáshoz. A pesti oldalon nyitott új fürdők egyre népszerűbbé váltak, ezért mostani számunkban ezekről, és a kiegyezés korának fürdőkulturájáról adunk áttekintést.

Budapest vált otthonává

Baross utcától a Logodi utcáig

A Nyugat első nemzedékének jelentős írója, a 125 évvel ezelőtt Szekszárdon született *Babits Mihály* 1929-től haláláig a folyóirat szerkesztője egyben. Verses és prózai művekkel, különféle tanulmányokkal, valamint kiváló műfordításokkal írta be nevét a magyar irodalom történetébe. Bár élete egy dunántúli kisvárosban kezdődött, pályakezdő éveinek hanyódásai után otthont talált a nagyságrendekkel népesebb fővárosban is: 1910-től 1941-ig a budapesti polgárok sorstársa volt. Magyarország egyetlen, valódi nagyvárosa elsősorban a vidékinél tágasabb kulturális és egzisztenciális lehetőségei miatt vonzotta. Megszokta, megszerette és kriti-

kusan szemlélte végleges otthonát, úgy lett lokálpatrióta, hogy Budapest nem vette el más tájak iránti érzékeny érdeklődését, amely közelre és távolra egyaránt figyelt. Lakásait is, amennyire anyagi lehetőségei engedték, akként választotta meg, hogy azok atmoszférájukban legalább kissé emlékeztessenek arra a környezetre, amelyben gyermekkorát töltötte.

Rövidebb időt ugyan már gyermekkorában is töltött Pesten, amikor jogász apját fővárosi szolgálatra rendelték, és családjával együtt ideköltözött. 1888. október végétől 1890 augusztusáig tartott ez az időszak, amely alatt két lakásuk volt. Az első a *Stáció*, ma *Baross utca 40.* szám alatt, ez a Kálvin

Babits Mihály Ripl-Rónai József gellérthegy-i lakásában a róla készülő pasztellképpel (1923)

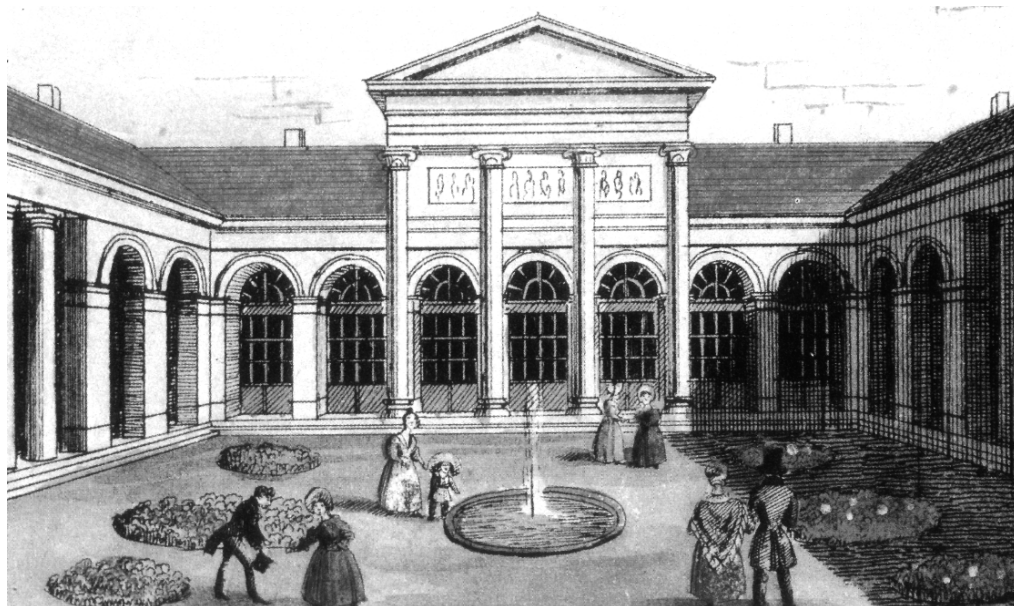
tér és a Mária Terézia, jelenlegi nevén Horváth Mihály tér között található. Így valott erről Szabó Lőrincnek a húszas évek elején: „Emlékszem a Kálvária téri szökő (Folytatása a 9. oldalon.)

Pest fürdője, a klasszicista stílusú Diana-fürdőház

A mai Roosevelttér és József Attila utca sarkán állt még a 18. század elején a Császári és Királyi Söhvivatal öreg épülete. Itt tárolták az ország sószerűségének nagy részét. A „Sóház” lebontása után a Királyi Szépitő Bizottmány az üres telket elárvereztette. Pfeffer Ignác és neje a 356 ölnyi telket ölenként 9 forint egységáron vásárolta meg.

Hild József klasszicista stílusú tervei alapján 1822-ben itt kezdtek hozzá a Duna-fürdőház építéséhez. A kétemeletes épületben 18 fürdőszobát és egy nagy csarnokot alakítottak ki. A kapubejárat két oldalán fal-mélyedésekben Minerva és Apolló szobra állt. Az udvar oszlopokkal övezett terét délszaki növények díszítették, középen aranyhalas medencében szökőkút csobogott. Az ide nyíló előcsarnokban a hétméteres dombormű Diana istennőt és nimfát ábrázolta. A tulajdonos a kezdeti Duna-fürdő nevet Diana-fürdőre változtatta. Pfeffer a vizet a Dunából nyerte, közel a folyóhoz két kutat ásott, a vizet négy méter mélyen elhelyezett facsöveken átszivattyúztatta és felmelegítve használta fürdőre.

Hentzi tábornok gyűjtőbombái 1849 tavaszán a fürdő épületét is megromgálták. 1850-ben helyreállították, az udvart átalakították. Pfeffer 1853-ban gőzfürdő létesítésére kért engedélyt, de mivel egy gőzfürdő már működött a Terézvárosban, a helytartótanács újabbra nem adott engedélyt. A fürdőtulajdonos addig kilincsel, míg megszerezte. A díszes kádfürdő mellett rövidesen orosz gőzfürdő is működött. A fürdő vizét bevezették az Angol Királynő Szállóba is. A földszinten sörözőt nyitottak, a

Diana fürdő Pest belvárosában (Vasquez litográfiája, 1837)

pesti ifjúság kedvenc szórakozóhelyévé vált, a féktelen mulatozók még a szökőkút medencéjébe is beugráltak. A földszinti nagycsarnokban előadásokat és hangversenyeket rendeztek, a fürdővendégek az emeleten a Pesti Műegylet állandó műtárlatát is megtekinthették. Az Angol Királynőben lakó Deák Ferenc is megfordult itt.

1885-ben a Budapesti Kiállítási Kalauz a Ferenc József tér 1. szám alatt működő Diana-fürdőre felhívta az országos kiállításra érkező vendégek figyelmét, ahol a kádfürdők ára 70 krajcártól 1 forintig terjedt. A gőzfürdő nők és férfiak számára 1 forintba került.

A fürdőt 1864-ben bővítették, majd folyamatosan modernizálták, elektroterá-

piái és iszapkezelést is bevezettek. Az öreg épületet 1905-ben a Pesti Magyar Bank megvásárolta, lebontotta. Helyén Quittner Zsigmond tervei szerint 1909-ben hatalmas bankpalota épült. Az épület melletti Fürdő utca még 1925-ig őrizte az egykori fürdő emlékét, ekkor gr. Tisza István utcára keresztelték át.

Pilinyi Péter

Játéktörténet és Kiss Áron

Neveld a gyereket munkára

Budapest-Hegyvidék XII. kerületi Önkormányzata és a Virányosi Közösségi Ház június 20-án kerekasztal beszélgetést tartott Kiss Áron életműve kapcsán, Szentiványi Tibor művelődéstörténész vezetésével. Megkoszorúzták a Kiss Áron u. 2-ben a Kiss Áron emléktáblát és átadták az idei Pro Ludo-díjat. Meghívott előadók ismertették az óvodai és kisiskolai tevékenységben a népi játékok szerepét, a Kiss Áron gyűjtemény hatását Kodály gyermekkorosok számára írt műveire, majd dr. Kriston Vízi József játékkutató etnográfus Kiss Áronról, a pestbudai közösségszervezőről emlékezett meg.

Így szerezhettünk tudomást arról, hogy az 1875-ben Budapestre jött lelkész tanár, Kiss Áron egy Kálvin téri lakásban élt. Az árva gyerekek segítésére országos

mozgalmat indítottak. Épületük az Alkotás utcában volt, jelmondatukat Jókai fogalmazta meg, titkáruk Kiss Áron lett. A budapesti református egyházat 1883 tavaszán alapította meg Török Pál püspök, Kiss Áron későbbi apósa – jelentős állami személyek támogatásával. A 6–12 év közötti protestáns és más árva gyerekek megsegítésére létrehozták a Nagypénteki Református Tanácsot. 1890-től otthont, foglalkoztatást, könyvtárat teremtettek az árvák számára és megtanították azokat a földművelésre. 1900-ban a rászoruló felnőttek képzése is elindult Kamaraerdőn. Bálók, jótékonyági akciók, aukciók, felajánlások és nyereményjátékok teremtették meg ezek anyagi bázisát. Alapelvük az volt, hogy „... neveld a gyereket munkára, megél és jó marad.”

Deák Ferenc Pest-Budán

• folytatás az első oldalról

2-ára Budára összehívta az országgyűlést, melyre Erdély nem volt hivatalos. Deák és barátai csak egy programot ismertek: Magyarország önállóságának megvédését, erről nyilatkozott mikor Pest belvárosa egyhangúlag képviselővé választotta. Vita tárgyává tették az országgyűlés helyszínét. Az április 6-i várpalotai megnyitón alig vettek részt néhányan, ezért Pesten, a múzeumban tartotta rövid életű munkáját, a megegyezés az udvarral elmaradt. Deák feliratában ragaszkodott az 1848-as törvényekhez: „Mert amit erő és hatalom elvesz, azt idő és kedvező szerencse ismét visszahozhatják, de amiről a nemzet félve a szenvedésektől, önmaga lemondott, annak visszaszerzése mindig nehéz, mindig kétséges.” Így a diétát 1861. augusztus 22-én feloszlatták, Deák óvása mellett, ki a magyar törvényeket és az alkotmányt passzívan védő politikát ajánlott. Deák Ferenc népszerűsége a tetőpontját érte. Az Angol Királynőbeli szállása központja volt a politikai életnek, ott alakult ki politikai koncepciója. A Pesti Naplón átszűrve ezekre pesti hírekkel figyelt az ország, mely elvezetett a kiegyezéshez.

Deákot lépésre készítette Lustkandl Bécsben megjelent Osztrák-magyar állam-

jog című tanulmánya. Választát 1865 elején a Budapesti Szemlében tette közzé Adalékok a magyar közjoghoz címmel. Április 16-án látott napvilágot a Pesti Naplóban híres húsvéti cikke, sorai bizonyos tárgyalá-

Deák Ferenc, az egyhangúlag megválasztott Pest-belvárosi képviselő (Grimm Rezső litográfiája, 1861)

si készségről tanúskodtak. Ferenc József császár menesztette Schmerlinget és 1865. december 10-re, Pestre hívta össze az országgyűlést, melyre Pest belvárosa ismét Deákat küldte. A Nemzeti Múzeumban az uralkodó 14-én

elhangzott beszédében változta javaslatait a kiegyezésről. A közben kitört osztrák-poros háború elodázta a folyamatot, majd az osztrák vereség adott lökést a kiegyezés megkötéséhez. Július 19-én az uralkodó kihallgatáson fogadta Deákot. A november 19-én új-

ra megnyílt diéta már a felépült Sándor utcai országházban ült össze. 1867. február 18-án a Tisztelt Házban felolvasták az alkotmányt visszaállító leiratot és Ferenc József gróf Andrássy Gyula elnökletével kinevezte a második felelős magyar minisztériumot. Deák ezzel befejezte nagy művét, „A hazáért mindent kockáztathatunk, de magát a hazát kockáztatni nem szabad”, mondta. Deák nem fogadott el miniszterelnökséget, címet, rangot, kitüntetést. Andrássy mondta az uralkodónak: Deáknak még öfelsége sem adhat semmit.

1867 májusában Kossuth a Magyar Hírlapban közzétett úgynevezett Cassandra levele keltette még az indulatokat: „Ne vidd azon pontra a nemzetet, melyről többé a jövőnek nem lehet mestere.” Szemére vetette Deáknak azt a mondását: „el kell fogadni, ami kivihető, miután többet elérni nem lehet.” Deák a kiegyezést sohasem mondta változtathatatlannak. A külügy, a hadügy, a pénzügy közös maradt. Megszületett a világ máig legliberálisabb nemzeti törvénye, a zsidók egyenjogúsítása, a magyar-horvát kiegyezés, a népiskolai törvény. Utolsó nagyobb parlamenti beszédét 1873-ban az állam és az egyház viszonyáról tartotta.

Deák az országos politika első embereként sem feledkezett meg belvárosi választóiról, az 1868-as Pest város polgáraihoz, az országgyűlés berekesztése alkalmából tartott beszéde is jelezte azt. Bár egészségi állapota romlott, élete végéig a Belváros képviselője maradt. Nyarait 1869 óta Rátóton Széll Kálmánnal Vörösmarty Ilona férje birtokán töltötte, majd 1874-75-ben csak a Városligetbe jutott el Nedeczky István rokonához (Ajtósi Dürer sor 19–21.). Állandóan ekkor az Egyetem téri Hadik-házban Széll Kálmánnal, a Vörösmarty gyerekeknél lakott.

1803. október 17-én született Söjtörön és 1876. január 28-án hunyt el a Hadik-házban, körülveve a Vörösmarty gyerekek gondoskodásával. Ravatalánál Erzsébet királyné is lerőttá kegyeletét, tízezrek kísérték ki a Kerepesi temetőbe. Az országgyűlés törvénybe iktatta érdemeit, szobrot, díszsírhelyet kapott, melyen nemzeti adakozásból épült fel a mauzóleuma.

Karacs Zsigmond

Budapesti kiállítás Norvégiában

A Ferencvárosi Helytörténeti Gyűjtemény több éve Deák kortársáról, a budapestivé vált vállalkozóról, Gregersen Gudbrand építőmester életéről kiállítást készített, amely a Budapesti Történeti Múzeumban is bemutatásra került. Anyaguk az újabb kutatási eredményekkel kiegészítve augusztus 23-tól Oslo egyik kulturális intézményében, a királyi palotához közeli belvárosukban, majd két másik városban is bemutatásra kerül – a Norvégiai Magyarok Baráti Köre támogatásával.

Éves közgyűlésükre május 14-én, az Újpesti Helytörténeti Gyűjteményben jöttek össze a társaság tagjai. A tisztújító közgyűlés levezető elnöki tisztségére Virág Miklóst, a Jelölő Bizottság elnökét választották meg. Ezt követően Gabriel Tibor titkár szóban is kiegészítette írásbeli közhasznú beszámolóját az előző évi tevékenységük-

ről (erről előző számainkban rendszeresen tájékoztatást adtunk – a szerk.), idei munkatervükről. Bejelentette, hogy a Társaság tagja Pándy Tamás a „Pro Urbe Pestszentlőrinc-Pestszentimre 2003” kiténtetést kapta meg. Fővárosi tevékenységéért a Honismereti Szövetség emléklapjára dr. Bolla Dezsőt, Praimajer Máriát és dr. Sipos Lajost terjesztették fel – átadására a Honisme-

reti Akadémián, Nyíregyházán kerül sor. Beszámolt a Budapesti História előadássorozatról és köszönetét fejezte ki a társaság tevékenységét erkölcsi, szakmai és anyagi támogatásukkal segítőknél.

A közgyűlés elfogadta az Ellenőrző és Számvizsgáló Bizottság tájékoztatását, majd a tisztújítás került sorra. A Szavazatszámoló Bizottság tájékoztatása alap-

ján a titkos szavazás eredményeit Virág Miklós levezető elnök olvasta fel. A Budapesti Honismereti Társaság a következő három éves időszakra elnökének Breinich Gábort, alelnökének Karacs Zsigmondot, titkárnak Gabriel Tibort, az Elnöksége tagjaivá Gönczi Ambrust, Praimajer Máriát, Szöllősy Mariannét, dr. Tóth Józsefet, az Ellenőrző és Számvizsgáló Bizottsága elnökéül dr. Sütő Józsefnét, a bizottság tagjainak Ambrovits Ervinnét és Körtvélyesi Oszkárt választotta meg.

Új tisztségviselők – új elnök

Breinich Gábor

Az 1954-ben született Breinich Gábor egyetemi tanulmányait 1977-től az Eötvös Loránd Tudományegyetemen végezte. 1984-ben történelem szakos középiskolai tanári oklevelet és népművelői diplomát, 1997 és 1999 között az ELTE Könyvtartudományi tanszékén posztgraduális képzés keretében szakinformatikusi végzettséget szerzett. Középfokú német nyelvizsgája van.

Budapest Főváros Levéltárában 1973 óta dolgozik – kezdetben kezelőként, az egyetem elvégzése után levéltárosként, majd osztályvezető helyettesként, 1988-tól osztályvezetőként, végül 1996-tól főigazgató-helyettesként. Munkája során a levéltár valamennyi részlegében dolgozott, a feudális kori anyagtól kezdve, a polgári kori közigazgatási iratokon át a jogszolgáltatási iratokig bezárólag sokféle iratanyagot volt alkalma megismerni.

Kutatóként érdeklődése a 20. századi várostörténeti kérdések felé irányult, amit

tanulmányai is jeleznek: Egy várospolitikus portréja (1988.); A törvényhatósági bizottság (1990); A magyar városok szövetsége (1994).

1992-től kezdve intenzíven foglalkozik számítógépes fejlesztési, szervezési kérdésekkel, az informatikai

kultúra bevezetésével. Jelenleg a levéltári dokumentumok hozzáférhetőségének megkönnyítése foglalkoztatja leginkább, a digitalizálás képi és szöveges rendszereinek alkalmazása és a kutatás számára való közzétételrel kapcsolatos projektek állnak munkája középpontjában – amikor nem az új fővárosi levéltári beruházással van elfoglalva.

Tagja a szakminisztérium szakmai tanácsadó testületének, a Levéltári Tanácsnak és a Magyar Levéltárosok Egyesületének. Az egyesület számítástechnikai szekciójának munkáját 1996-tól vezeti, 2000-tól a Neumann János Számítástechnikai Társaság közgyűjteményi szekciójának alelnöke.

A Budapesti Honismereti Társaság elnöki tisztségére 2003. májusában egyhangúlag, ellenszavazat nélkül választották meg.

A zene az én hazám

Ez a mondás van az új emlékművön, amelyet az óbudai Szentlélek tér árnyas szegletében – Krúdy Gyula mellszobra mellett – avatott fel Nyíri Csaba polgármester-helyettes az egykori óbudai csodagyerek, Földes Andor tiszteletére. A világhírű zongoraművész családjával 4 éves korában költözött az óbudai Föld utcába, ahol 25 évig lakott. Nyolc évesen már Mozart-hangversenyt adott, a 16. évet betöltve zeneakadémiai szólóestet, 18 éves korában művészdiplomát kapott. Európai hangversenykörútja után nyolc évig az Amerikai Egyesült Államok zeneértő közönségét bővölte el, hogy aztán évtizedekig járja a világot...

Életművének elismeréseként még életében emléktáblával jelölték meg óbudai lakóhelyét, most pedig az Óbudai Múzeumban nyílt meg emlékszobája, és állították fel emlékoszlopát, amelyen Szőnyi Endre

szobrászművész bronzdomborművön örökítette meg a zongoraművészt. A művész felesége, Földes Lili megköszönte az óbudaiak ragaszkodását férje emlékéhez, kiemelve dr. Új Iríszt kitartó és eredményes munkáját az emlékszoba, az emlékmű megteremtése érdekében. – Férjem ismét hazatért Óbudára és játéka ezen emlékműben öltött testet – mondta meghatótan. A múzeum előterében Falvay Sándor rektor ismertette a tizedik éve tartó Földes-zongoraversenyek történetét, a 2002. évi győztes, Lajkó István zongorajátékát hallhattuk, végül pedig filmfelvétellel a művésznél a „Variatio”-sorozatát élvezhettük. Az Óbudai Múzeumban berendezett emlékszobában felesége adományként kiállították személyes tárgyait, könyveit, írógépét, fotóit, ahol a világ jeles személyiségeivel együtt látható.

Dr. Tóth József

Kiegyezésünk szülőháza

„Lakom a magam utcájában...”

Fogalom volt a belvárosi Angol Királynő Szálló. Korának elegáns és modern létesítményét később a kiegyezés szülőházaként emlegették. Egyszerű körülmények között, közel húsz évig élt itt Deák Ferenc, „a legmagyarabb magyar”, kortársainak elismerésétől és hálájától kísérvé.

Hosszú távollét után, 1854 novemberében költözött fel Pestre Deák Ferenc, a „haza atyja”. A Nagy Híd utcai Angol Királynő Szálló vált állandó otthonává. Hol is lehetett ez? Remek helyen állt, a pesti Vigadó szomszédságában. A Nagy Híd utca nevét az 1838-as árvíz után kapta – a vége belefutott a Pestet Budával összekötő hajóhídba. Itt, egy utcabeli pajtában tárolták a híd részegységeit. Remek volt a szálló is: elegáns térkiképzése, elsőként Pesten Thonet bútorokkal berendezett étterme, kávéháza, biliárdterme, száz lakoszobája már az 1848-as pesti országgyűlésre érkezők törzshelyévé is tette.

Deák kivételes vendégnek számított itt. A téli hónapokban a déli szárny, a melegebb évszakokban az

északi oldal 2–2 szobáját lakhatta. Egyszerű körülmények között élt. Hálószobájában „...az ablaknál egy vaságy, egy mozaikdíszű éjjeliszekrény, tükör, előtte kis asztal, az ajtóval szemben bőrpamlag és előtte asztal, egy kényelmes ka-

lett egy kis asztalon üveg-tartóban aranyhalak, a falakon néhány kép volt. Egy időben volt még egy kanárija és egy rigója, melyeknek kalitkáit maga faragta.” Kortársai, majd később az utódok az Angol Királynőt „a kiegyezés szülőháza”-ként is emlegették – Deák otlétére utalva.

Tizenöt évig folyamatosan a szálló vendége volt.

kaszinóba. A Magyar Tudományos Akadémia tiszteletbeli tagjaként rendszeresen részt vett az akadémia életében. Napi időtöltése volt a séta – egyik kedvenc útvonala a lakásától a Vámházig, majd a Városligetet körbe jár és a Duna-partra visszatérő háromszög volt. Az Angol Királynő eközben politikai központtá vált, Deáknak köszönhetően. Tár-

Az Angol Királynő Szálló, Deák Ferenc állandó lakása (Rudolf Alt rajza)

rosszék, melyben lefekvés előtt üldögélt és elmélkedett, egy ruhásszekrény, könyvespolc, mosdó, ruhaállvány” volt. Nappalijában sok bútort helyezett el, itt tartotta megbeszéléseit. A tanácskozásokat egy nagy bronz és egy kisebb csengő, a kedvelt „cabanos” szivarjait rejtő szekrényke is szolgálta. „Az ablak mel-

Egészségi állapotának romlása után csak telente lakott az Angol Királynőben, a betegeskedő államférfival Ferenc József is itt találkozott. Utolsó éveit Széll Kálmán lakásában, gyámleánya közelében, a belvárosi Kecskeméti utca/Egyetem téri Hadik Házban töltötte.

Gyakran járt lóversenyre, színházba és a szomszédos

sadalmi, majd nyíltan politikai szalonját a Pestre látogatók kivétel nélkül felkeresték, politikai állásfoglalásuktól függetlenül. Egyénisége, szalonjának családias légköre teremtette meg a politikai klubot, majd a Deák-pártot. Eötvös József, Csengery Antal, Klauzál Gábor, Kemény Zsigmond, még Vay Miklós báró is... napi látogatói voltak. Pest belváros választói az 1861-es és 1865-ös országgyűlés képviselőjévé választották. Utóbbin a Deák-párt már abszolút többséggel bírt. A Nagy Híd utca nevét a hálás Pest városa legnagyobb elismerésként 1866-ban változtatta meg – napjainkig Deák Ferenc utcaként ismerjük. Sokszor idézték később Deáknak a megtisztelő kitüntetéshez kapcsolódó megjegyzését: „Lakom a magam utcájában, de nem a magam házában.”

– gabriel –

Budapest Párizs

A Budapesti Történeti Múzeum Vár-múzeumában, azaz a Budavári Palota E épületében május 30-tól szeptember 28-ig tekinthető meg a „Párizs és Budapest a divat tükrében” című kiállítás, amely az 1750 és 2000 közötti időszakot öleli fel. A 17. század óta Franciaország diktálja Európa divatját. A 18. században XV. Lajos szeretői, majd Maria Antoinette, a 19. században viszont Párizs divatját in-

kább a kitartott hölgyek határozták meg. A múlt században új nőtípusok és a kor ízlésvilágához kapcsolódó ruházatok jelentek meg, és terjedtek el. Míg a század elején Chanel az elegáns dolgozó nő típusát népszerűsítette, a század végére a Dior, Pierre Carden, Yves Saint Laurent, Gaultier diktálta a divatot. Mindez érzékelhető a francia-magyar összefogással megvalósított kiállításon, amely a Franciaországban 2001-ben rendezett Magyar Kulturális Évad következményeként kerülhetett Budapestre megrendezésre.

Internet és a történelem, helytörténet

Aki nem használja, az nem is értékeli

Történelmi múltunk megismerését és kutatását napjainkban az internet is segíti. Rengeteg magyar nyelvű és magyar vonatkozású történelmi információ van a hálón. A hazai dokumentumok digitalizálásának egyik úttörőjével, Király Péterrel, az Arcánium Kiadó munkatársával beszélgettünk.

– *Hogyan került kapcsolatba az internettel?*

– Történészként végeztem Miskolcon, majd levéltárosként dolgoztam a Miskolci Egyetem Központi Könyvtárának gyűjteményi osztályán. Felkeltette az érdeklődésemet a számítógép, hogy történelmi múltunk szempontjából mire lehet használni. Kis könyvtár volt ez, csak a műszaki szakemberek ismerték, de volt internet hozzáférés az egyetemen. 1996-ban egy levelező listát csináltunk (www.lib.uni-miskolc.hu), amelyről el lehetett jutni a levéltári részhez egy kattintással. Ez volt az első magyar levéltári honlap.

– *Mit tartalmazott, és milyen eredményt hozott honlapjuk?*

– Itt megvoltak a legfontosabb levéltári adatok, a levéltár rövid története, fondjegyzéke... A magyarországi levéltáros egyesület 5–10 évenként kiadja a hazai levéltárak főbb adatait és történetét (nyitva tartás, fénymásolási lehetőség, fondjegyzék, raktárjegyzék...). Ez is felkerült magyarul és németül a miskolci honlapra. Amikor a honlap elérhetővé vált, egyfajta kommunikációs csatornaként kezdett működni. A hasonló érdeklődésű emberek a hálón megtalálják egymást, más levéltárakból is érdeklődtek irántunk.

Külföldről szintén jelentkeztek: családtörténet témában, vagy régi miskolci hallgatók, akik valamilyen területről kértek információt. A kansasi egyetem történelmi tanszékén csináltak egy listát, hogy hol, mi érhető el az interneten történelmi forrásanyagként. Ezt tükrözéssel felraktuk a szerverre és sok száz magyarországi vonatkozású forrás került mellé: így az Enciklopédia Humana Egyesület által a Kossuth Kiadónál készített Magyar Kodex sorozat is, amely általános művelődéstörténelmi anyagot tartalmaz (Árpád-kori források: Szent István intelmei, tihanyi alapító oklevél, Aranybulla...). Utána megjelent egy-két történelmi folyóirat is (pl. AETAS). Az anyagokat hazai kate-

gória rendszerbe illesztettük: ha valaki a Rákóczi szabadságharc iránt érdeklődött, akkor a kora-újkori részt kellett megnéznie, a Moháctól az 1711-ig terjedő időszakot.

– *Gondolom, ez már szélesebb körű érdeklődést is keltett.*

– A levéltárosok felfigyeltek a honlapra és meghívtak egy konferenciára. Egyesületünk számítástechnikai szekciójának vezetője, Breinich Gábor felkért arra, hogy ezt a munkát a fővárosi levéltárban folytassam. Itt már egy szélesebb koncepcióban gondolkodtunk: hogyan lehet digitalizálni az anyagokat. Elsősorban szabványosítással foglalkoztam. Ez lényegében azt jelenti, hogy nemzetközi szinten egy levéltári repertóri-

umból mik azok az adatmezők, amiket rögzíteni szükséges. Gond volt a helyesírás is. A helyesírás egy 19. századi fogalom, korábban még a nevüket is többféle módon írták le (lásd Rákóczi, Zrínyi...), tehát meg kellett határoznunk a fő névalakot.

– *Úgy tudom, hogy már nem a fővárosnál dolgozik.*

– Másfél év után átmentem a Széchenyi Könyvtár kéziratárába. Itt szintén a szabványosítás, kéziratok, katalógusok digitalizálása volt a feladat. Közben elkezdtünk egy projektet Farkas Gáborral, az ELTE Egyetemi Könyvtára munkatársával: a magyarországi kézirat-katalógusok digitalizálását, ami a mai napig tart. Hétéves munkám alatt kevés nagyon jó dolog született. Működik Budapest Főváros Levéltárának a fondjegyzéke. Készítettek egy progra- ➔

Akik a jövőnek dolgoznak

Arcánium Kiadó

Legfontosabb mindig az, amikor meghatároznak egy kiadványt – azaz, hogy mi kerüljön bele. Elsősorban egy adatbázist hoznak létre, ami tartalmazza a szöveget és egy gyors keresőrendszert. Ez utóbbi feladata hasonló, mint egy mutatórendszernek. Az Arcánumnál azonban minden bekerül a mutatóba, a könyv bármely szavára rá lehet keresni. Csak példaként említve könyvtári kiadványainál: a Mohács előtti okleveleket tartalmazó anyagban 30 mező van, ami használható.

Sok állami intézménnyel működnek együtt. Katalógusokat is kiadtak: a Széchenyi Könyvtár régi könyves katalógusát (16. századi könyvek, Apponyi Könyvtár katalógusa), elkészítették a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Budapest Gyűjteményének a bibliográfiáját, és folyamatosan bővítik is. Megjelentették Hóman Bálint műveit, Marczali Henrik Nagy Képes Világtörténetét, a Bánlaky-Breit féle 24 kötetes Magyar Nemzet Hadtörténetét, a Szalay-Baróti és a

Hóman-Szekfű féle Magyar nemzet történeteket. Szép erdélyi anyaguk is van: az Orbán Balázs Székelyföld leírásán kívül kiadták a Magyar Történelmi Társulat 1940-ben megjelent Erdély című monumentális művét – Miski Györgytől egy mai történelemstatisztikai összefoglalóval kiegészítve. De említhetjük a Borovszky-féle 27 kötetes Magyarország Vármegyéi sorozatot, az Osztrák-Magyar Monarchia Írásban és Képekben (Hermann Ottótól Jókaiig sokan közreműködtek létrehozásában), a családtörténetek számára érdekes lehet a TURUL folyóirat (1882–1950) anyaga. A miskolci egyetemmel közösen készült az Erdélyi Királyi Könyvek (az erdélyi fejedelemség okiratai) két CD-je, és már készül a harmadik, az utolsó is. Tervezik Deák összes műveinek kiadását, és a Rákóczi összes megjelentetését. Ez utóbbi a fejedelem emigrációbeli írásait, okmánytárak anyagait, a szabadságharc történetére vonatkozó korabeli elbeszélő forrásokat is tartalmazná.

➔ mot, amit ingyenesen átadnak az önkormányzati levéltáraknak (megyei, városi...). Erre felrakhatják azok a saját anyagaikat, de nagyon kevesen élnek vele, legalábbis az interneten nincs nyoma. A legtöbb program nem nagy forrásigényű. Elsősorban szemléleti gond van. Az értékeli az internetet, aki használja. Aki nem használja, az nem is értékeli, de nem is fog hozzáadni semmit.

– Milyen internetes forrás-lelőhelyeket tud ajánlani?

– Figyelemre méltó az Országos Levéltár három projektje. A Fond-x, az Országos Levéltár fondjegyzéke on-line elérhető, karbantartják, bővítik. A DLDF adatbázis a Mohács előtti oklevelek adatbázisa. Háromszázezer oklevél leírását adja meg (ki, mikor, mit, ki a kedvezményezett...). Ezek egyharmada regesztrában is van, azaz olvasható rövid tartalmi összefoglalója. Az úgynevezett Királyi Könyvek Mőhácstól 1867-ig tartalmaz-

zák a nemesítések és a birtokadományozások okleveleit. Ezeknek folyik a szkennelése és egy rövid adatbázisban is meg vannak adva. A Széchenyi Könyvtárban működik a magyar elektronikus könyvtár, ahol a másol digitalizált dokumentumokat gyűjtik. Fontos lenne, hogy a kiadók a digitalizált könyvek köteles példányaikat ide beküldjék. Két és fél éve munkahelyem az Arcanum, a legnagyobb magyar digitalizációs cég. Fő profilja könyvekből és

egyéb forrásokból az elektronikus dokumentumok létrehozása. Számátalan kiadványunk van, ami a történelmi múltunkhoz kapcsolódik. Az állami kezdeményezések közül leglátványosabb a Corvina Könyvtár rekonstrukciója. A múlt évben készült el, faximilie kiadásban, DVD-Rom-on 35 Corvinát találhatunk itt. Idén ez tovább folytatódik az esztergomi és a budapesti egyetemi könyvtár Corvináinak digitalizálásával.

Gábrriel Tibor

Történelmi múltunk „lelőhelyei” az interneten

Közreadjuk a Budapesti Honismereti Társaság ajánlását a világhálón található, magyar vonatkozású honlapokról, a történelmi múltunk iránt érdeklődő internethasználók számára.

A hálózat használata a történettudomány területén

<http://www.mek.iif.hu/porta/szint/muszaki/szamtech/wan/fuzetek/tortenet/>

Levéltárak

Magyar Országos Levéltár –
<http://www.natarch.hu/>

Budapest Főváros Levéltára –
<http://www.bparchiv.hu/>

A magyarországi nyilvános levéltárak címei –
<http://www.natarch.hu/cimjegyzek.htm>

Pest-Buda hétköznapijai 1848–49 –
<http://www.bparchiv.hu/demo/magyar/pestbuda184849/1848.shtm>

Katalógusok, repertóriumok

Országos Széchenyi Könyvtár katalógusa –
<http://nektar.oszk.hu/>

IKER – Magyar Időszaki Kiadványok Repertórium –
<http://www.oszk.hu/rep.htm>

Irodalmi Internet Napló –
<http://www.inaplo.hu/>

eRMK (Régi Magyar Könyvtár I–II, Régi Magyarországi Nyomtatványok I–III.), Petrik (Magyar Könyvészet: 1712–1920), Szinnyei (Szinnyei József: Magyar írók élete és munkái) –

<http://www.arcanum.hu/catalogus/>

Országos Széchenyi Könyvtár –
<http://www.oszk.hu/>

Folyóiratok / linkgyűjtemények

Kontextus – Laptárlat –
http://www.kontextus.hu/laptarlat/laptar_tt.html

MEK – Magyar elektronikus újságok –
<http://www.mek.iif.hu/porta/virtual/magyar/efolyir/cimek/>

Folyóiratok

Scripta – a c3 folyóiratgyűjteménye –
<http://www.c3.hu/scripta/>

Aetas –
<http://www.lib.jgytf.u-szeged.hu/aetas/>

ArchivNet –
<http://www.natarch.hu/archivnet/>

Budapesti Negyed –
<http://www.bparchiv.hu/demo/magyar/bpn/index.shtm>

IRIS – Irodalomismeret –
<http://www.c3.hu/~iris/>

Hadtörténelmi Közlemények –
<http://www.militaria.hu/kozlem.htm>

História –
<http://www.historia.hu/>

Honismeret –
<http://www.vjrkf.hu/honisme.htm>

Klió –
<http://www.c3.hu/~klio/>

Korall –
<http://www.korall.org>

múlt-kor –
<http://www.mult-kor.hu/>

Levéltári Szemle –

<http://www.natarch.hu/szemle/szemle.htm>

Rubicon –

<http://www.rubicon.hu/>

Történelmi Szemle –

<http://www.tti.hu/periodical.htm>

Egyéb, nem tisztán történelmi folyóiratok

Magyar Nyelvőr –

<http://www.c3.hu/~nyelvor/nyr.htm>

Magyar Nyelv –

<http://www.c3.hu/~magyarnyelv>

Magyar Tudomány –

<http://www.matud.iif.hu/mttart.html>

Századvég –

<http://www.szazadveg.hu/kiado/szv/index.html>

Vigilia –

<http://www.communio.hu/vigilia/index.html>

Linkgyűjtemények

Index katalógusa –

<http://katalog.index.hu/>

Origo katalógusa –

<http://vizsla.origo.hu/index.html>

Origo katalógusa / Történelem rész –
<http://vizsla.origo.hu/katalogus/-tudomany/tarsadalomtudomany/-tortenelemtudomany/index.html>

tortenelem.lap.hu –

<http://tortenelem.lap.hu/index.html>

leveltar.lap.hu –

<http://leveltar.lap.hu/index.html>

Összeállította: **Király Péter**

Tabáni Helytörténeti Gyűjtemény és Dokumentációs Központ

(szakmai besorolás nélkül)
Vezető: Jankóné Pajor Ildikó,
tel.: 201-7093, cím: 1013 Bp.,
Döbrentei u. 9., nyitva: Sze., P., Szo.:
14-18, V.: 11-18 óra

Óbudai Múzeum (Zichy kastély)

Vezető: Dr. Újji Írisz, tel.: 250-1020,
cím: 1033 Bp., Fő tér 1., nyitva: K-
V.: 10-18 óra

Újpesti Helytörténeti Gyűjtemény

Vezető: Szöllősy Marianne,
tel.: 370-0652, cím: 1043 Bp.,
Berda J. u. 48., nyitva: K-P.: 10-17,
Szo.: 10-14 óra, zárva: 07. 01. – 08.
31.

Józsefvárosi Helytörténeti Alkotóműhely

(szakmai besorolás nélkül)
Vezető: Pilinyi Péter
tel.: 313-0298, cím: 1083 Budapest,
Szigony u. 39., nyitva: K., P. 14-16
óra

Ferencvárosi Helytörténeti Gyűjtemény

Vezető: Gönczi Ambrus,
tel.: 218-7420, cím: 1093 Bp., Pipa
u. 4., nyitva: K-P.: 10-16 óra.

Kőbányai Helytörténeti Gyűjtemény

Vezető: Juhász János, tel.: 261-5569,
cím: 1102 Bp., Halom u. 37/b.,
felújítás miatt zárva.

Alberfalvi Helytörténeti Gyűjtemény és Iskolamúzeum

Vezető: Beleznay Andor, tel.: 208-
6635, cím: 1116 Bp., Pentele u. 8.,
nyitva: K-Cs.: 16-18 óra,
zárva: 07. 01. – 08. 31, és egyéb
iskolai szünetekben is.

Etele XI. kerületi Helytörténeti Gyűjtemény

Vezető: Dr. György Lajosné, tel.:
365-6126, cím: 1117 Bp., Erőmű u.
4., nyitva: Sze.: 15-18 óra.

Hegyvidéki Helytörténeti Gyűjtemény és Kortárs Galéria

Vezető: Dr. Gergely Katalin, tel.:
201-6607, cím: 1122 Bp., Városmaj-
or u. 16., nyitva: K., Cs., Szo.: 10-18
óra., zárva: 07. 18. – 08. 15.

Angyalföldi Helytörténeti Gyűjtemény

Vezető: Juhász Katalin, tel.: 349-
1501, cím: 1132 Bp., Váci út 50.,
nyitva: K-Cs.: 10-18 óra, zárva: 06.
17. – 08. 11.

Rákospalotai Múzeum

Vezető: Mojzes Ildikó, tel.: 419-
8216, cím: 1158 Bp., Pestújhelyi út
81., nyitva: K., Cs., Szo.: 10-14,
Sze.: 14-18 óra, zárva: 07. 29. – 08.
27.

Erdős Renée Ház

Vezető: Bakonyvári M. Ágnes, tel.:
256-6062, cím: 1174 Bp., Báthory u.
31., nyitva: K-V.: 15-18 óra.

XVIII. Kerületi Pedagógiai Intézet és Helytörténeti Gyűjtemény

Vezető: Frank Gabriella, tel.: 290-
5629, 295-0877, cím: 1181 Bp.,
Kondor Béla sétány 10., nyitva: H-
Cs.: 8-16, P.: 8-13 óra, zárva az
iskolai tanítási szünetek idején.

Kispesti Helytörténeti Gyűjtemény

Vezető: Siklós Zsuzsa, tel.: 281-
1619, cím: 1191 Bp., Fő u. 38.,
nyitva: K-P.: 14-18, V.: 10-16 óra.

Pesterzsébeti Múzeum

Vezető: Dr. Bogvirka Emil, tel.: 283-
1779, cím: 1203 Bp., Baross u. 53.,
nyitva: K-V.: 10-16 óráig, zárva: 07.
10. – 09. 15.

Csepel Galéria és Helytörténeti Gyűjtemény

Vezető: Sárkány István, tel.: 276-
7343, cím: 1211 Bp., Szent Imre tér
3., nyitva: téli időszakban K-V.: 9-17,
nyári időszakban K-V.: 10-18 óra,
zárva: 07. 01. – 08. 31.

Budafok Barlanglakás Emlékmúzeum

Vezető: Garbóci László, cím: 1222
Bp., Veréb u. 4., (Kulcs a Mező u. 52.
sz. alatt, Lakatos családnál)

Soroksári Helytörténeti Gyűjtemény

Vezető: Sasvári Ilona, tel.: 287-0083
cím: 1238 Bp., Sztítás u. 105., nyitva:
K-Szo.: 14-18 óra, zárva: 06. 19. –
08. 10.

KERTVÁROSI HELYTÖRTÉNETI FÜZETEK 3. SZÁM

Nem az első helytörténeti kiadványát mutatjuk be a XVI. kerület önkormányzatának. Kertvárosi Helytörténeti Füzeteknek most a második és harmadik számairól adhatunk hírt. Sorozatuk szerkesztését Benedek Ágnes, a kerület elkötelezett lokálpatriótája végzi, kiadása az önkormányzat érdeme.

Kertvárosi Helytörténeti Füzetek

„Rákos Vidék” múltjáról

Találón a „Temetők és bűnügyek” címet találjuk második füzetük fedelén. Lapjairól a Csipkerózsika-álmot alvó temetők tárulnak elénk. Olvashatunk a századelőnk asszonyirtójáról, Rákosszentmihály lapja főszerkesztőjéről és sajnos igen kis terjedelemben az 1970 márciusa óta Corvin Klub néven működő kerületi helytörténeti szervezetükről. Negyedszázadon keresztül kiadták a Corvin Hírnök című kiadványt: induláskor százötven, később kétezer példányban. Mivel kerületükben helytörténeti gyűjtemény nincs, állandó kiállításuk a Corvin Művelő-

dési Ház folyosóin tekinthető meg.

Harmadik kiadványuk elnevezése is árulkodó: „Rákosszentmihály története – a régmúlttól 1950-ig Beszélgetések fiammal” Lantos Antal itt párbeszéd formájában ad betekintést településük történeti múltjába. Éveken keresztül kutatott a Széchenyi és a Szabó Ervin Könyvtárban, az Országos Levéltár Grassalkovich anyagában, a fővárosi és Pest megyei levéltárban, a Hadtörténeti Múzeum térképtárában, a Rákos és Vidéke korabeli számaiban. Szentmihály két évszázadon

KERTVÁROSI HELYTÖRTÉNETI FÜZETEK 2. SZÁM

keresztül pusztá volt – a Rákóczi szabadságharc idején is. A szomszédos települések lakói ezért sokszor jogtalanul használták földjét. Hozományként végül 1661-ben Wattay Pál tulajdonába került, aki legeltetésre rendszeresen bérbe adta... Rákosszentmihály 1902 decemberében vált önálló községgé, és indult el gyors fejlődése.

Budapest vált otthonává

● folytatás az első oldalról

kútra, a Haris-bazárra és a Múzeum kertre. Abban az időben még lóvasút járt Pesten, túlkölt vagy trombitált, erre is emlékszem. Az első villamosvasút éppen a Stáció utcán ment végig, épp akkor csinálták. Az ti. kivezetett a Keletre, amelyik valamikor a Baross utca végén volt.” A Nereidák kútja ma az Erzsébet téren látható, a Keleti alatt pedig természetesen a Józsefvárosi pályaudvart kell érteni. Majd így folytatta: „Később átköltöztünk egy újonnan épült nagy palotába, mely a József körút és a Pál utca sarkán volt, én így mondhatom, hogy Pál utcai fiú voltam. Emlékszem a grundra, amit Molnár Ferenc megénekel. Félttem este az üres telken menni, mert nagyon sok denevér volt ott.” A költözés pontos dátuma nem ismert, de a cím igen: *Pál utca 7.*, első emelet 24.

Második alkalommal egyetemista évei alatt lett Babits Mihály budapesti lakos. 1901 őszén kezdte meg tanulmányait a bölcsészkaron, az első két félévet hónapos szobában töltötte az *Üllői út 10.* szám alatt, a negyedik emeleten. 1902 május végén még ide címezték leveleit, s a páratlan oldalon közelebb az Iparművészeti Múzeumhoz lakott Kosztolányi Dezső is, egyetemi éveinek egyik legjelentősebb barátja. Az év végén azonban nagybátyjához költözött az *Aréna út 11-be*, aki a második emelet 18. alatt lakott. (Ma: Dózsa György út.) Igaz, hogy csak a belső udvarra és a tűzfalakra néző cseléd-szoba lett az övé, ám a rokoni közelség és a biztos lakás mindenképpen jobb háttérrel nyújtott a tanulmányok elvégzéséhez, mint a

mindig lebegő hónapos szobák.

Az egyetemi évek befejezése után Babits Mihály nem kapott azonnal fővárosi állást, bajai, szegedi és fogarasi évek következtek. 1910-ben elnyerte az úpesti Könyves Kálmán gimnázium egyik meghirdetett állását, de nem itt választott magának lakóhelyet, hanem a közeli *Rákospalotán*, ahová villamossal járt ki, a

Írók Attila utcai lakásában (1937)

Fő út végén álló, egyemeletes házban vett ki egy lakást. A környezet, a vidéki csend, az ablakból látott tágas mező inkább kedvére való volt, mint a gyorsan és rendezetlenül nőő Újpest. Ide már jelentős könyvtárral érkezett, s felhozatta Szekszárdról azokat a legszükségesebb családi bútorokat is, amelyek között felnőtt, s amelyek oly kedvesek maradtak számára. Mindez a korábnál nyugodtabb alkotási lehetőséget biztosított a számára. (Egyébként 1910-ben még sem Újpest, sem Rákospalota nem tartozott Budapesthez.)

Babits Mihály az 1912/1913-as tanévet már a tisztviselőtelepi gimnáziumban kezdte, s mivel ide hosszú ideig tartott Rákospalotáról az út, a *Szabóky utca 54.* alatt bérelt egy lakást, ahol

1916 júliusáig lakott. (Ma Bíró Lajos utca.) A maximum egyemeletes, telepes elrendezésű, sok növényvel gazdagított hely ideális lakóhelynek mutatkozott. Ebben a környezetben biztosítva volt számára mind a tanításhoz, mind az alkotáshoz szükséges nyugalom. A szintén itt lakó Dienes házaspárral baráti kapcsolatokat ápolt, Dienes Pál gimnáziumi tanártársa is volt. Biztos fórumot kapott a modern magyar irodalom legfontosabb lapjában, a *Nyugatban* is, mindez megerősítette benne azokat az érzéseket, amelyek miatt Budapesten kívánt egzisztenciát teremteni magának, s ettől a későbbiek során sem tántorították el azok az élmények, amelyek a nagyvárosi viszonyok, méretek és körülmények miatt a vele kapcsolatba kerülők egy részével a kapcsolat tartást nehezzé tették.

Az első világháború, amelynek esztelen vérontásával Babits Mihály kezdetől szembeszállt, jelentős változást hozott életébe: háborúellenes magatartása és írásai miatt a hivatalos adminisztráció előbb alkalmatlannak tartotta a tanításra, majd nyugdíjazták is. Életének anyagi kereteit ezentúl írói munkásságára kellett alapoznia. A nagy háború második évében, 1916. júliusában odahagyta tisztviselőtelepi lakását, s a *Reviczky u. 7.* szám alá, a harmadik emelet 15-be költözött. Ez a ház igen közel volt első, még gyermekkori budapesti lakásához, ebben lakott leg-hosszabb ideig egyfolytában, egészen 1931. április 30-ig. Itt vált igazán budapesti lakossá; a belváros egyik központi, mégis csendes utcájában három szoba, előszoba, konyha, a szüksé-

ges mellékhelyiségek biztosították számára először szolid polgári életvitelt, amit csak megerősített az egyre gyarapodó könyvtár. Itt házasodott meg 1921-ben – felesége Török Sophie író volt –, s itt fogadták örökbe 1928-ban lányukat, Babits Ildikót. De az itt töltött években jelentkeztek először betegségei is, szívizomgyulladás, ízületi és vesebántalmak, amelyek kezelése nagy összegeket emésztett fel, s amelyek miatt többszöri költözésre is kényszerültek. 1937. augusztus végéig Budán az *Attila u. 95–99.* számú ház negyedik emeletén, majd 1940 májusáig ugyanitt a *65/a.* első emeletének 4. ajtaja alatt laktak. Utóbbi helyen két utcai és egy udvari szoba mellett egy hall, konyha és egyéb mellékhelyiségek voltak; lányuk hirtelen kamaszodván joggal tartathatott igényt az elvonulását biztosító önálló szobára.

Babits Mihály utolsó lakása a budai vár oldalán, a *Logodi utca 31.* első emelet 3. alatt volt, egészen 1941. augusztus 4-ig, haláláig. A három utcai, egy udvari szoba, egy hall, mellékhelyiségek nyilván szükséges volt a növekvő helyigényű családtagok szolgálatára. Fenntartása azonban nem lehetett egyszerű, s Babits Mihály halála után az özvegy a nagy költségek miatt el is cserélte azt egy kisebb alapterületű lakásra.

A fentiek persze csak az állandó lakások, mert Babits Mihály betegségei alatt sokszor volt különböző szanatóriumokban, kórházakban, szállodákban. Természetes, hogy inkább állandó és főleg korábbi lakóhelyei hagytak mély élményt benne, ezek jellegzetességei bekerültek egyes verseibe, illetve regényeibe, *A gólyakalifába*, a *Kártyavárba* és a *Halálfiába*.

Buda Attila

Fauszoda az újpesti hídnál

A fővárosban már 1836-ban állt tutajokra erősített uszoda a Magyar Tudományos Akadémia előtti partszakaszon, Újpest ekkor még hegyközségként csak néhány lakossal dicsekedhetett. A település fejlődése nyomán itt is szükségessé vált egy ilyen építmény létrehozása, annál is inkább, mert a dunai hajózás egyre veszélyesebbé tette a szabadvízben való fürdőzést. A főváros területén 1839-től rendelet is tiltotta ezt. 1888 novemberében Seligmann Mór elnökletével 3000 forinttal részvénytársaság alakult egy újpesti, fából készült Duna-uszoda építésére. Ténykedésük nyomán 1889 júniusában a Löwy-féle fakereskedés melletti partszakaszon (ma: a József Attila utca végénél) lakossági használatra megnyílt az uszoda. Igaz a helyiek nyári „strandolásra” a Népsziget Lidónak nevezett homokos partszakaszát részesítették előnyben a környezet szépsége és nem utolsósorban, ingyenes használata miatt. A 20. század első éveiben az UTE már foglalkozott úszók

edzésével, bár a szakosztály csak 1910-ben alakult. Tréningjeiket a Népsziget melletti Duna szakaszon tartották. A szabadvíz azonban nem volt alkalmas rendszeres edzésre, a frissen megalkult szakosztály támogatására az önkormányzat áthelyeztette a fauszodát. Az Újpesti Napló 1910. június 19-i száma szerint ezzel nem kis meglepetést okozva a lakosoknak: *Amióta Újpesten uszodában is fürdenek, azóta az a rozoga állapotban lévő uszodának nevezett valami, a József utca dunai végénél volt mindig elhelyezve, s jó is volt ott, mert megszoktuk, meg azután nincs is miért mutogatnunk, sem azon alkotást vagy tákolmányt, sem magunkat. S mit eszeltek ki? Hogy valami változosság legyen, valami új hát e bárkát a hajóhídra állították, hogy a Pestről jövők fürdeni is szoktak s még a hideg víztől, illetőleg e zavaros létől sem félnek. Továbbá, hogy ha valaki jól kinyújtja a nyakát, vagy felmegy a vasúti hídra, hát kilátása lehet, sőt van arra,*

A fából készült újpesti Duna-uszoda

hogy belátással bírhat a fürdőzőkre.” Az áthelyezés az építmény felújításával járt együtt. Az Ehrenwald Vilmos és László fakereskedők által biztosított anyagot, Schreiber Gyula asztalos mester irányításával dolgozták fel. A 100 méteres versenymedencévé alakított területet tutajokon úszó kabinsor választotta el a hajózási útvonaltól, a szárazföldről keskeny fahídon át lehetett megközelíteni, innen indult a csónakjárat Illik Viktor híres népszigeti halászcárdájába is. Ez a pálya már nemcsak a rendszeres edzésekre, hanem úszó- és vízipóló mérkőzésekre is alkal-

mas volt. A hosszú életű létesítményben az 1920-as évek végétől csak edzéseket tartottak és a lakosság úszkálhatott. Napja 1938. július 10-én áldozott le végleg, amikor az Egyesült Izzólámpa és Villamosság Rt. több medencés uszodáját és nyári strandfürdőjét avatták fel, nemzetközi úszóverseny és vízipóló mérkőzés rendezésével. Aschner Lipót a gyár vezérigazgatója és az UTE egyik vezetője a cég dolgozója, a város lakossága és a sportegyesület számára egyaránt maradandót alkotott e ma is működő létesítmény építésével.

Szőllősy Marianne

Fürdő a boldog békeidőkből

Szent Margit Gyógyfürdő

Két forráscsoport is táplálta a Margitsziget fürdőt. Az egyik a sziget középtáján 110 méter mélységben fakad, a másik az északi csúcsnál a Duna medréből. Utóbbi forrásai múltban, a Duna szabályozása és a mostani Margitszigetet alkotó három sziget egybe rendezése és egyikük eliktörése előtt láthatók voltak, ha a folyam vízállása 1,3 méterrel a 0' alá esett.

1866-ban József főherceg visszaszerezte a sziget

bérletét és elhatározta, hogy azt visszaállítja régi fényébe és a főváros polgárságának is engedélyezi használatát. Zsigmondy Vilmos más ügyben tárgyalt a főherceg udvari tanácsosánál, Szuborits Antalnál és megemlíttette, hogy a szigeten fürdőt lehetne csinálni. A főherceg szaván fogva felkérte, hogy akkor kezdje meg a munkálatokat. 1866. december 21-én megkezdte a fúrásokat, amelyek tavasszal eredményt is hoztak.

Így 1867-ben Zsigmondy Vilmos, a híres mérnök a Margitszigeten fúrta az ország első melegvízes artézi kútját. 118,5 méter mélységből 43,8 °C-os meleg vizet nyert. Következő évben itt épült fel Ybl Miklós tervezésében a Szent Margit Gyógyfürdő. Hozzájárult a fürdő sikeréhez a 186 méter mélyről előtörő kenes hőforrás.

József főherceg, aki nagyvonalúan Ybl Miklóst a fürdő minél pompásabb

megépítésére bízta, 1869. május 14-én, Pünkösd Vasárnapja előtti pénteken mutatta be az új létesítményt az előkelőségeknek. Az egykori hírlap jelentések szerint azok „azt sem tudták, hogy mit bámuljanak inkább: az épülő vendéglőt és az Ybl által alkotott nagyszerű fürdőépületet, avagy a kertész művészetét, a 4–5 öles fák ültetésében.”

Az építészek szerint ez volt Ybl egyik legharmonikusabb műve. Hatalmas aranyozott kupola alatt 16 barna márványoszlop ékesítette az elő-

→ csarnokot, amelyből 52 termálfürdő-heyliség nyílt, 48 fürdőkabinnal.

Berendezése a legkényesebb igényeket is kielégítette. A „boldog békeidők” fokozták a fényűzést. Így ír a Független Magyarország 1906 márciusában: „... A balszárnyban a kádfürdők vannak, számra 21, a másik két szárnyban a kő, márvány-, porcelán-, és tükörfürdők, számra 31, összesen tehát 52. Ezek közül 10 kettős fürdő és három villamos-fürdő. A fürdők mindegyike a képzelhető legnagyobb kényelemmel és ízléssel van berendezve. Boltozatos és visszhangos falak, mikre zöld selyem szőnyeget kezd borítani az artézi kút meleg ásványvize... Minden fürdőfülkéhez egy előszoba van építve és el van látva a legnagyobb kényelemmel. A vörös márvány- és mozaikpadlót ügyesen fonott gyékények borítják, oldalt van a kényelmes bőrpamlag, szemben azzal a tükör, alatta az

öltözőasztallal s minden fürdőfülkében óra és közvetlen a medence mellett a távirtda, amelynek csak gombját kell megnyomni, hogy a fürdőszemélyzet szolgálataunkra legyen.”

Kedvelt szórakozóhelye volt a fővárosba látogatóknak és a polgárságnak. Estéknként katonai és cigányzene szólt, félóránkénti hajó hozta át a vendégeket – mivel a Margit-híd szigetijét lejáráóját csak 1900 augusztusában avatták fel.

A fürdőhöz illeszkedő stílusban és kivitelben felépítették és 1873. május 1-jén megnyitották a margitszigeti Nagyszállót, elsősorban gyógyászati rendeltetéssel. Szépen berendezett lakosztályaiban a fürdőszobák csapjaiból is gyógyvíz folyt. A margitszigeti téli fürdő 1901-től üzemelt. Egy fo-

A Margit fürdő és a Grand Hotel látképe 1875 körül (Ilaske Ferenc acélmetszete)

lyosón lehetett a szállóból a fürdőbe jutni.

A kor szokásairól érdekes adalék Joanovits Pál Budai Notesz című kis útikalauza, néhány évvel későbből: „A budai és pesti spiszek inkább jártak a dohos Sáros fürdőbe vagy a Rácfürdő barlangszerű kőfürdőibe, ahol a vizet sohasem eresztették le, s a tükörfürdőnek is csak túlfolyása volt. Az emberek akkor mintha féltek volna a díszesebb és

tisztább higiénikus fürdőkötől, és inkább fürödtek – ha már kellett – ablaktalan, sötét viaszosvászon huzatú kanapékkal ellátott zúghe-lyeken.”

A gyógyfürdő sajnos az ostromban megsérült, bezárták a szép épületet, amelyet később le is bontottak Helyén a Termálgógyfürdő folytatja a Margitsziget gyógyító hagyományait.

Dr. Róbert Péter

Német földről gyalogszerrel, tutajjal...

Braunhaxlerok háromszáz éve Óbudán

Óbuda-Békásmegyer helytörténeti füzetek 8. évfolyama első számaként

jelent meg *Gálosfai Jenő* Német földről gyalogszerrel, tutajjal... Braunhaxlerok 300 éve Óbudán című több mint 120 oldalas, színes és fekete-fehér fotókkal illusztrált, kétnyelvű (magyar-német) könyve. Kiadását az önkormányzat mellett az Óbudai Múzeum Közalapítvány, a „Braunhaxler” Óbudai Német Hagományokat Ápoló Egyesület és magán-személyek támogatták.

Egy háromszáz éve Óbudán élő német származású család történetén keresztül Óbu-

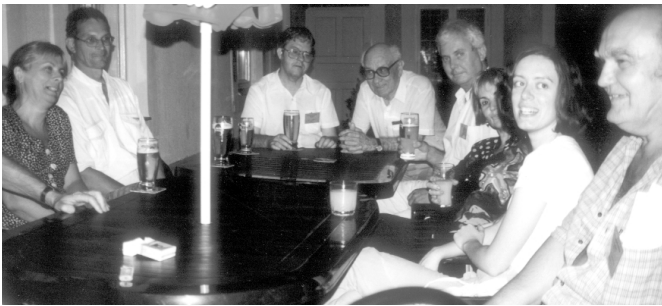
da múltja elevenedik fel előttünk a könyvet olvasván. – Édesanyám két ágát néztem, ezek a Wittmannok és a Weberek. Wittmann őszám egyike annak a tizenhét fiatalembernek, akik első telepesekként 1698-ban Óbudára érkeztek – jegyezte meg Gálosfai Jenőné, mikor a könyvbe-mutató során a Braunhaxler kórus négy nótát is énekelt a Fekete erdőtől a szemtelen Braunhaxler lányig bezáróan. A szerző kezdeményezése, németországi levéltárakban való kutatása, a hazai dokumentumok összegyűjtése és bemutatása példaértékű lehet

a valaha szinte teljes mértékben németajkú Buda, Pest és Óbuda mai polgárai számára. Könyvében a németek kivándorlásának okaival és körülményeivel, az óbudai német telepések sorsával és külön fejezetben ünnepi szokásaikkal, eseményeikkel szembesülhetünk. Külön tárgyalja az óbudai megpróbáltatásokat (árvíz, ostrom) és mindennapjaikat (étkezési szokások, házak). Hiánypótló mű, nem csupán az óbudai német telepések és máig is élő leszármazottaik története szempontjából. Hasonló jellegű kiadvány Budapest történetével kapcsolatosan nemigen került korábban kiadásra. Beszerzhető az Óbudai Múzeumban.

Országos Honismereti Akadémia

Három budapesti kapott emléklapot

Az előző évi, sátoraljaújhelyi honismereti akadémia fővárosi résztvevőinek egy része – este, a hivatalos program után

Az idei honismereti akadémia a Rákóczi szabadságharc 300 éves jubileuma jegyében Nyíregyházán, június 30–július 4. között rendezték meg. A konferencia előadásorozatán a korszak neves szakemberei számoltak be a legújabb kutatási eredményekről, majd több szekcióban volt lehetőség egy-egy témakör mélyebb megismerésére. Buszos kirándulás keretében járták be a konferencia résztvevői a megye nevezetes emlékeit, sokan a hétvégi fakultatív úton Kárpátaljára is eljutottak.

Az ünnepélyes megnyitón adták át a 2002. évben kiemelkedő tevékenységet végzők számára a Honismereti Szövetség emlékérméit és emléklapjait. A Budapesti Honismereti Társaság felterjesztésére a fővárosból hárman kerültek az emléklappal kitüntetettek közé: *dr. Bolla Dezső*, a Csepeli Helytörténeti és Városszépítő Egyesület elnöke, *Praimajer Mária*, a Lánchíd Kör titkára és *dr. Sipos Lajos*, az Újpesti Helytörténeti Értesítő szerkesztőbizottsága elnöke.

Angyalföldi Helytörténeti Napok

Háromnapos helytörténeti rendezvénysorozatot szervezett május 29–31. között az Angyalföldi Helytörténeti Gyűjtemény. Programjai a kerületben forgatott, a kerületről szóló filmek köré csoportosultak. A régi filmek fesztiválja során ingyenesen megtekintették az érdeklődők a Máriaassy Félix rendezte *Fapados szerelem* (1960-ban), a Révész György rendezte *Angyalok földje* (1962-ben) és a szintén

Máriaassy által rendezett *Külvárosi legenda* (1957-ben) című filmeket. Május 30-án a filmvetítéseket kiegészítették a helytörténeti gyűjtemény gyűjtő- és kutatómunkáiba való betekintés lehetőségével és a kerület öt pontján a XIII. Kerületi Helytörténeti Klub tagjai által vezetett helytörténeti sétákkal. Rendezvénysorozatuk a kerületi önkormányzat és a Magyar Nemzeti Filmarchívum támogatásával valósult meg.

Felelős szerkesztő: Gábrriel Tibor
 Szerkesztőbizottság: Ádám Ferenc, Breinich Gábor, Buda Attila, Sándor P. Tibor, Sipos András,
 Alapította a Budapesti Honismereti Társaság és a Budapesti Történeti Múzeum.
 Kiadja a Budapesti Honismereti Társaság
 (1043 Budapest, Berda József u. 48., tel.: 370-0652)
 Nyomás: Kolofon Kft., ISSN 1418-4273

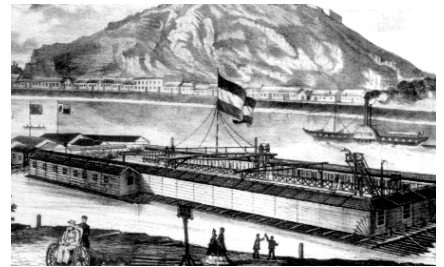
Fürdők, uszodák a Dunán

A mai uszodák, strandok elődjei a régi dunai fürdők voltak. Mayer György hajómester a mai MTA épülete előtti részen 1836-ban nyitotta meg a Nemzeti Uszodáját. Tutajokra erősített húsz öl hosszú és nyolc öl széles medencét alakított ki, amelyet erős, folyamfenékiig lenyúló hálók fogtak körül. Tíz krajcárért bárki fürdhetett, úszkálhatott a medencében.

A pesti lakosság apraja-nagyja azonban ott úszkált a Dunában, ahol éppen kedve tartotta. A hatóság 1839. július 27-én a városi dobossal kihirdette, hogy a hajóműhelytől a Ferencvárosi csatornáig tilos fürdeni. A *Regélő* című lap cikkírója megjegyezte, hogy másnap sokkal többben lepték el a Halpiac környékén a vizet, mint más napokon.

Mayertől Ullmann Frigyes, majd tőle 1840-ben Kamermayer Antal vásárol-

ta meg az uszodát. A pesti görög templom közelében a Depini-testvérek nyitották meg fürdőjüket, ahol az úszómedencén kívül tizenkét külön fürdőkamra és két nagy társasfürdő is működött. Nyaranta újabb fürdők is létesültek, a pesti Duna-part különböző része-

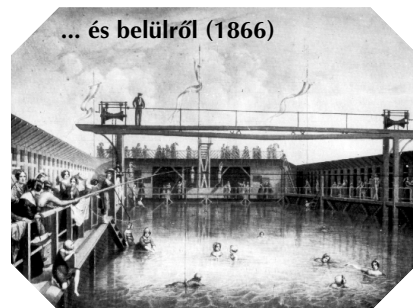

A pesti Nemzeti Uszoda kívülről...

in a Bodnár-féle, a Káldor-féle és a Scholtz-féle uszodák működtek. A *Nefelejcs* című hetilap 1859. július 9-iki számában a Duna-fürdőkről írta: „...egész napon át szorongásig telve van valamennyi Duna-fürdő és uszoda, sőt a hat mellett, mint amennyi most van, még ha tíz lenne, az is megtelnék.”

A század vége felé már a folyami uszodák akadályozták a hajózást, szükség volt a kikötői helyekre. Az 1920-as években még működött az Országháznál a Duna-fürdő. A dunai uszodák, fürdők emléke aztán végleg a feledésbe merült.

Piliny Péter

... és belülről (1866)

F.: Budapesti Honismereti Társaság

1043 Budapest,
Berda József u. 48.

Ingyenes lapunk kereskedelmi forgalomba nem kerül, megtalálható a budapesti kerületek múzeumaiban, helytörténeti gyűjteményeiben és a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár kerületi fiókjaiban. Megjelenését a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma Nemzeti Kulturális Alapprogram Közművelődési Kollégiuma, a Fővárosi Önkormányzat Kulturális Bizottsága Közművelődési és Tudományos Alapja és a budapesti kerületek önkormányzatainak támogatása teszi lehetővé.